

tūca, lectuca, caducus, sambucus, carruca, cast. *pechuga*, etc.» Encara que menys travades i completes, són també aqueixes les idees que proposaren Scheuermeier i Brūch (ZRPb. XL, 648).

L'existència, però, d'un altre tipus antic *spūca fa rumiar de nou, i ens torna a fer pensar si no tenia raó M-Lübke en témer que ací s'hi amagui algun enigma pre-romà. Potser no hem d'anar tan enllà, però aquesta altra variant almenys ens mostra que amb l'explicada combinació de grec dialectal, ja prou hipotètica i laboriosa per deixar forts escrúpols, no sortim del pas, i probablement s'ha d'abandonar. Hi ha d'haver hagut en veritat encreuament amb un altre mot. Em guardaré d'assegurar que no pugui ser pre-romà, però almenys podem comptar amb la possibilitat que actués el vell mot llatí per dir el mateix, o sigui SPECUS, SPECŪS.

Si tenim en compte que també es troben indicis d'una quarta variant *SPELŪCUS, reconeixem que les quatre variants romàniques de SPELUNGA presenten quatre graus d'atansament cada cop més gran a la paraula llatina genuïna SPECUS: són SPELUNCA, *SPELŪCA, *spŪca i *SPELŪCUS. Aquesta última està representada almenys en la toponímia reto-romànica,¹⁰ en l'aragonesa (*Esplucs* poble de la Llitera, dit *Esplús* en castellà) i en un diminutiu SPELŪC-INOS que va donar segurament (passant per **Espluzins* > *-iüins*) el nom del renomnat congost del Segre i Hostal d'*Els Espluvins*, aigües amunt de Coll de Nargó, on hi havia damunt una gran balma (destruïda a barrinades en obrir la carretera per aquest Pas intransitable, com m'informaren el 1957 els antics pràctics d'allà). Totes les variants pogueren ser engendrades o almenys afavorides per una contaminació creixent entre el mot foraster i el genuí.¹¹

DERIV.: *Esplugar-se* 'soplujar-se', V. AIXOPLUGAR. *Espluvins*. *Espuella* i altres topònims, V. supra.

Tracto en apèndix d'un mot que sembla ser, en rigor, un diminutiu del nostre SPELŪCA: *esparagol* 'calleta o port natural de refugi', que documentem des de la fi del S. XIII: «promittimus --- quod non intrabit in portu, nec exiet de portu, nec in *sparagol*, nec recipiet voltam in mari absque vestri voluntate», en un contracte de mar, Barcelona, 1294 (Bofarull, *Marina Cat.*, 72); en la Crònica de Marsili, parlant de les costes de Mallorca: «de totes parts ha molts ports, los quals los mariners apeylen *esparagols*, a salvar los lenys menors» (ed. Quadrado, p. 22); «si nau o leny leixarà àncoras en *sparagol* o en altre loc on les haurà surtes ---», «nau o leny qui primerament serà *ormejat* en port o en plaja o en costera o en *sparagol*», *Consolat*, caps. 64, 155 (ed. Pard., pp. 111, 174, i encara caps. 158, 206, pp. 178, 252); «navegant en les partides de Orient, un dissabte, per tempesta de temps, se meteren ab lur fusta en qualche *esperagol* d'una poca e deserta illa», Eiximenis (*Do. Comp.*, NCL., p. 120; id. en l'ed. CoDoACA XIII, 381). Encara que el porten diccs. moderns (des de Lab. 1864) és sens dubte per indicació de Bofarull, que intervingué en aqueixa reed. de Lab., car no es pot dir que avui el mot sigui

viu enlloc.¹²

Vaig proposar-ne el 1936 una etimologia grega *παράκολλπος 'cala secundària' (reimpresa encara *EntreDL* III, 212-3), però ja hi feia llavors fortes reserves, i uns anys més tard la vaig retirar, vist que això era partir d'una base postulada i que obligava a suposar dos fenòmens fonètics i un de morfològic de caràcter anòmal o més o menys excepcional tots tres.

Una formació diminutiva *Esplugola* existeix en la nostra toponímia interior (de Gironella de Berguedà i d'altres llocs), però sobretot interessa veure que en una altra zona de les costes mediterrànies s'ha aplicat a un veritable «esparagol». La *Sprungola* és a la costa tocant a La Spezia i es tracta de l'obertura d'una caverna sobre la mar, que serveix d'exutori a un riu subterrani: apareix escrit *Sperugola* i *Sprungola* en docs. del S. XIV, i avui es pronuncia *sprūgoa*, d'acord amb la fonètica del dialecte *ligur* (Pasquali i Nottaris, text citat *Rom.* LVIII, 618, també comentat per Wartburg, ZRPb. LXIII, 36): aquesta pronúncia pressuposa que s'accentuava des d'antic en la *ó* (car si fos *-úgola* hauria fet després *-úgla* o almenys *-úgua*). És que també el primitiu SPELŪCA s'havia aplicat amb aquest sentit a tota la costa de la Riviera (*speruga*) i Alps Marítims, fins a Niça i Mònaco. Rossi, *Glossario Medioevale Ligure* cita *speluca* en estatuts medievals de Niça i en docs. de Mònaco amb el significat de «specie di insenatura del mare, un posto artificialmente o naturalmente protetto, favorevele alla pescagione» (comentat per Salvioni, *Rom.* xxxi, 292, i Scheuermeier, o. c., p. 27). El sentit bàsic doncs fou la comparació amb una espluga usada per a aixopluc (cf. AIXOPLUGAR).

He dit que avui el mot no sembla ser viu; d'altra banda, del passatge de Marsili (i els altres no s'hi oposen) sembla deduir-se que *esparagol* en els Ss. XIII i XIV en català era un mot peculiar de les costes mallorquines o de l'entorn. Ara bé em crida l'atenció el gran nombre de llocs de les costes de Mallorca que es diuen *Es Caragol*: *Sa Platja* i *Sa Roca des Caragol* a Santanyí prop de la ratlla amb Ses Salines (que justament forma una ensenada, mapa Mascaró, 44C5 i 6); la *Punta Caragola* a Andratx, entre Sant Telm i Sa Punta Blanca; però en veig molts més (cap a Cabre-ra, etc.). No s'explica per què tant de 'caragol' (a la del Principat res d'això). ¿No serà això l'alteració soferta per un *esparagol* que s'havia anat antiquant?

A Menorca veig un cas encara més clar d'aquesta alteració. El m. Mascaró anota *Racó des Bregarol* i, al costat, *Punta des Bregarol*, entre el Cap d'Artrutx i Cala en Bosc, però el vell, detallat i autoritzat mapa Sorà (c. 1840) en lloc d'això posa *Racó* i *Punta de Pargorol*, i és sabut que *racó* allà designa una entrada de mar una mica més petita que un *caló*. Ací deu haver intervingut el nom de peix *pàg(ue)ra*, en altres punts dit *pargo*, però com que *-erol* i la variant amb *b-* difícilment s'explicarien, hi ha fort motiu per creure que és una deformació de l'antiquat *esparagol*. Coses que tenen gran interès per dues raons: primer perquè confirmen que el medieval *esparagol* s'accentuava a la *ò*